

Prikazen v trenirkah: fašistoiden diskurz, paranoiden slog in paranoidni eksces na primeru trenirkarjev

Abstract

Spectre in Tracksuits: Fascistic Discourse, Paranoid Style and Paranoid Excess in the Case of *trenirkarji*

The article analyses a post published in 2011 on the webpage of the Slovenian Democratic Party that interwove cultural racism and paranoid style. It begins by outlining the main features of hate speech and fascistic discourse, where fascistic discourse is considered as a constitutive element of paranoid style. If the fascistic discourse relies on the fabrication of the Other, defined by external characteristics, the paranoid style regards the Other as a menace. Such conspirative production of distinctions was encapsulated in the signifier »new citizens«. The second part, based on virtual ethnography, shows the heterogeneity of direct responses to the publication. These practices wove together contents of various visual media in the sense of Lévi-Strauss' notion of bricolage. By contrast with mass media, the feedback was sudden and used parody; in this production, tracksuits emerged as key figure. The reactions on social media represented what Bakhtin called the popular laughter principle. Simultaneously, it can be seen as a direct mechanism of how the excess of the paranoid style was deconstructed through ridicule. For the paranoid style that triggered a counter-effect and lost all its credibility, we propose the term paranoid excess.

Keywords: fascistic discourse, paranoid style, paranoid excess, cultural racism, tracksuit

Sandi Abram is a cultural and social anthropologist, an independent researcher, and a member of the editorial board of the Journal for the Critique of Science, Imagination and New Anthropology. (sabram2@gmail.com)

Povzetek

Avtor obravnava preplet kulturnega rasizma in paranoidnega sloga na primeru v letu 2011 objavljenega zapisa na spletni strani Slovenske demokratske stranke. V prvem delu skozi analizo diskurza detektira ključne poteze sovražnega govora in fašistoidnega diskurza, pri čemer tega upošteva kot konstitutiven element paranoidnega sloga. Če se fašistoiden diskurz poslužuje izrazite proizvodnje Drugega, ki je definiran z zunanjimi značilnostmi, paranoiden slog Drugega razume kot grožnjo. Tovrstno konspirativno produkcijo razlik najboljše zaobjema označevalec »novi državljani«. V drugem delu se članek empirično opira na virtualno etnografijo, s katero prikaže heterogenost neposrednih odzivov na prispevek, ki v Lévi-Straussovem smislu kolažirajo vsebine različnih vizualnih medijev. V nasprotju z množičnimi mediji so bili odzivi na objavo, temelječi predvsem na parodiji, v katerih je imela osrednjo figuro trenirka, instantni. Odzivi na socialnih omrežjih so reprezentirali to, kar je Bahtin poimenoval ljudski smehovni princip, in jih lahko razumemo kot neposreden mehanizem, ki je prek smešenja dekonstruiral presežek paranoidnega stila. Ker je paranoiden slog na obravnavanem primeru pripeljal do nasprotnega učinka od želenega in izgubil kakršno koli verodostojnost v javnosti, je razumljen kot paranoidni eksces.

Ključne besede: fašistoiden diskurz, paranoiden slog, paranoidni eksces, kulturni rasizem, trenirkarji

Sandi Abram je kulturni in socialni antropolog, neodvisni raziskovalec in član uredništva Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. (sabram2@gmail.com)

*Nam v Sloveniji vladajo čefurokomunisti in dokler bo tako,
boste vi tukaj še malo vedrili in oblačili.*
Primož Lampič, 16. 4. 2001

Na prvi pogled benigno prigodo, kakršna je bila objava leta 2011 na spletni strani Slovenske demokratske stranke (SDS), ki je neposredno smešila parano-idni slog s kulturnim rasizmom in ksenofobijo, je treba jemati z vso analitično resnostjo. V prispevku se specifično ukvarjam z zapisom Tomaža Majerja. Najprej opravi analiz diskurza, s katero Majerjev sestavek umestim na področje sovraž-nega govora in fašistoidnega diskurza, nato pa oba obravnavam kot konstitutiven dispozitiv paranoidnega sloga. Zanima me tudi družbeno stanje, ko paranoidni slog postane prenasičen in posledično nekredibilen, kar imenujem paranoidni eksces. Majerjev zapis je bil namreč eklatanten primer paranoidnega ekscesa, ki ga prikažem s pomočjo virtualne etnografije. Po objavi prispevka je kaj kmalu sledila spontana »ljudska« dekonstrukcija Majerjevega paranoidnega sloga z bah-tinovskim smehovnim principom. Osrednjo figuro je tedaj zavzela trenirka, zato se v članku ustavim pri umeščanju specifičnega kosa oblačila v nekoliko širšo konste-lacijo oblačilne kulture na Slovenskem.

Za razumevanje aktivnega preoblikovanja oblačilnega kosa je namreč treba imeti v mislih, da je trenirka postala lajtmotiv kratkotrajnega družbenega gibanja, ne da bi pri tem prezrli njene pretekle označevalne ravni – torej trenirke kot ozna-čevalke določenih uličnih kultur, urbanih subkultur in mode (denimo na hip-hop sceni, v *vintage* in retrokulturi, med hipsterji) ter identitetnega gradnika diskrimini-ranih skupin.¹ Pri zadnjih ima ta oblačilni kos pozitivno konotacijo do dominantnih družbenih skupin, nekako v duhu »nosim trenirko in sem ponosen na to«, in je posledica (subvertiranja) družbenih razlik, ki se je med drugim prevedla v vsakdanji materializirani jezik mode oziroma razmejivni znak identitete diskriminiranih.

Pleteničenja nejevernega Tomaža: o genealogiji plemena trenirkarjev

*Zanimivo pa je, da v tekstu vidite samo trenirke, za druge spornosti,
na katere opozarja, pa je slepa pega.*

Janez Janša v objavi na Twitterju, 11. december 2011

Začetno izjavo tega sklopa bom vzel v vsej svoji resnosti, saj, nasprotno od njene prvotne intence, lahko ponudi izhodišče za analizo diskurza spornega bese-

¹ Za analizo razvoja trenirke in njenih vsakdanjih rab na Slovenskem glej Starc, 2014.

dila – obravnavati ne želim zgolj trenirke, temveč natanko vse obdajajoče *druge spornosti*. Primarna naloga kritične diskurzivne analize Majerjevega zapisa² je poiskati »forme in funkcionalnost teksta, njegove povezave s produkcijo in konzumiranjem teksta ter odnos do širše družbe, kjer se tekst upoveduje.« (Richardson, 2007: 37) Izluščene elemente zamišljanja v trenirke oblečenih Drugih bom nato uporabil kot izhodišče za razmišljanje o upovedovanem paranoidnem slogu nominalne politike na Slovenskem, ki se je, še zlasti po balkanski migracijski situaciji od leta 2015, iz desnega strankarskega pola triumfalno zasadil v politično sredino in vnovič razgalil ekstremizem centra (cf. Kuzmanić, 2001; Tariq, 2015).

V petek, 9. decembra 2011, se na spletni strani SDS pojavi osnutek zapisa z naslovom *Jankovića sta dvignila umetno ustvarjen strah in slovenska radodarnost z državljanstvi* (glej Majer, 2011). Prispevek črpa navdih iz rezultata predčasnih državnoborskih volitev, katerih izid se je – vsaj po številu prešteti glasovnic – prevesil v prid Pozitivne Slovenije. Po tedanjem volilnem računu bi stranka Zorana Jankovića v parlamentu grela 28 poslanskih sedežev in posledično orkestrirala sestavljanje koalicije, sledila bi ji SDS, preostale sedeže pa bi si vsaksebi razdelile druge stranke.

Pod prispevek na spletni strani nominalnih poražencev volitev se podpiše »fantomski« pisec po imenu Tomaž Majer. Besedilo je nekakšen psevdootnografski vpogled (Majer ga imenuje »*analiza strukture Jankovićevih volivcev*«³) v dogajanje na volilni dan. V zapisu sta na delu dve prevladujoči logiki: prva je kalkulacija z opiranjem na arbitrarne podatke, medtem ko druga izvablja nasprotnikov komplot z opiranjem na množično mobilizacijo »*novih državljanov*«. Za Majerja so *novi državljani* priseljenci iz nekdanjih jugoslovanskih republik, »*južnjaki*«, ki so bili v času balkanskih vojn v devetdesetih letih prejšnjega stoletja pregnani v Slovenijo, si tu tako rekoč brez obotavljanja »*uredili državljanstvo in s tem volilno pravico*«. »*Novi državljani*« so antipod staremu, avtohtonemu, na rodni grudi rojenemu Slovencu. Arhetip Slovenca je postavljen nasproti figuri vdirajočega Tujca, kontaminirajočega priseljenca, prišleka s siceršnjim državljanstvom, s to razliko, da državljanstvo ni zgolj *ново*, še več, podeljeno je. Mitologika zapisa državljanstvo postavi v nekakšno agambenovsko »stanje izjeme«, saj pridobivanje le-teh ni potekalo niti po načelu *ius sanguinis* (po starših), niti po principu *ius soli* (po kraju rojstva), kajti Majer implicira načelo *quid pro quo*. Sledeč njegovi invektivni so bila ta državljanstva funkcionalna investicija tranzicijske levice: vsa radodarno »*podeljena*« državljanstva bodo jamstvo stari politični nomenklaturi na »levici«, saj da ji »*novi državljani*« hvaležnost izkazujejo na volitvah vsake štiri leta. K imigrantom z območja nekdanje Jugoslavije se pripojijo še izbrisani kot *sui generis* »*južnjaki*«, ti pa da potrjujejo nekdanjo režimsko afiniteto do prejemanja državljanstev v dar. Nuklearnemu družinskemu

² Za podobne podvige glej Campos Ferreira in dr., 2012 ter Erjavec in Kalin Golob, 2012. Na Tomaža Majerja se bom z distanco, a vseeno referiral kot-da-je-avtor prispevka.

³ Vse nadaljnje navedbe v kurzivi so dobesedni citati Majerjevega zapisa.

dedovanju volilne pravice, *patrilinearnosti*, se pripoji še dedovanje po pripadnosti političnemu rodu in strankarskemu sorodstvu – po Majerju gre za nekakšno *pro domo* »partijalinearost«, za »čefurokomunizem«, če uporabim ponesrečeno skovanko iz uvodnega citata.

Oris provenience »novih državljanov« se nenehno prepleta s preračunavanjem, s štetjem njihove eksponentne akumulacije in rasti. Vprašanje »od kod« začne nadomeščati vprašanje »koliko«. Izpod Majerjevega peresa »izvemo«, da je Slovenija v letih 1991 in 1992 velikodušno »podelila 200.000 državljanstev«, pri čemer je zaradi visoke rodnosti »v tej populaciji [...] ta številka do leta 2011 narasla na 220.000.« Zadnji stavek implicira, da je populacijska konjunktura posledica nebrzdanega razmnoževanja, necivilizirane promiskuitete med tropom, ki – tako kot njihovi roditelji – izražajo naklonjenost do tranzicijskih dobrotnikov z državljanstvi. V zapisanem lahko razberemo, da se *ta populacija* na novem ozemlju razmnožuje, razuzdano kolonizira ves okoliški prostor, izpodriva »staroselce« in je v pičlih dvajsetih letih naplodila še dodatnih 20.000 državljanstev. Ti »novi državljani« niso več podobni ljudem, ampak so po svoji naturi bliže živalim (animaličnost se odraža v njihovi težki adaptaciji na novo okolje, čredno in usklajeno se selijo na boljše).

Majer k numeraciji dehumaniziranih »novih državljanov«, ki delujejo »po vojaško«, pridoda migrante iz balkanskih vojn, izbrisane ter rojene v mešanih zakonih, kar nakopiči »volilno telo novih državljanov« na 350.000 volivcev in volivk. Ergo, razmnoževalni nagon ne izbira, kajti primarna funkcija »novih državljanov« je biološka reprodukcija, ohranjanje vrste, pa četudi se morajo vseprek bastardizirati. Biologizmi izpodrinejo kulturno in človeško plat. Individuum utone v homogeni skupini, v imaginarnem horizontu lahko Drugi obstaja le na ravni svoje pomnoženosti – singularni novi državljan ne obstaja; v paranoidnem diskurzu lahko eksistirajo zgolj *novi državljani*. Zato se nabuhla dikcija dodatno poslužuje še števnikov, npr. »desettisoči«, »vojaška« in »množična udeležba«. Vsa množica z volilno pravico se je usula na volišča in je direktna grožnja državitvornosti, saj so – tako pravi Majer – »novi državljani« množično glasovali za Srba (*sic!*).

Naprej sledeč zapisu alfa samec Janković ni prepričal vseh, da bi šli na volišča, obstajajo odpadniki v tropu, četudi je »velika večina novih državljanov disciplinirano glasovala zanj«. Nagonu se pridružijo še poslušnost, nezmožnost razmišljanja, zdresirano vedenje po zaukazu, kajti instinkt samoohranitve za vsako ceno spregleda državitvornost in je iz roke reinkarniranih političnih prednikov. Elementi antropomorfičnosti tisočerih »novih državljanov« se poglobijo šele v naslednjih vrsticah. Njihova legla najde Majer v »blokovskih naseljih, kjer je največja osredotočenost novih državljanov« in kjer je bila volilna udeležba neverjetno visoka, »presejala [je] tudi 90 odstotkov, kar se ni zgodilo še nikoli doslej«. Majerjevi fiktivni terenski prijatelji in znanci, ki so opazovali dogajanje, so v »blokovskih voliščih v Ljubljani, Celju in Kopru« zaznali »množično udeležbo volivcev s tujim naglasom ali volivcev, ki sploh niso odprli ust, na volišča pa so prihajali v skupinah po deset ali več« in »udeležbo volivcev v športnih oblačilih (trenirkah), ki so imeli na roki s kemičnim svinčnikom napi-

sano številko, ki jo morajo obkrožiti na glasovnici«. Še več, domnevno je bilo mogoče videti »opazovalce udeležbe na voliščih, ki so v skupinicah po dva ali tri postavili pred ljubljanskimi volišči in ves čas telefonirali; večina je govorila v srbskem jeziku«.

Rasistični in fašistoiden diskurz je pripeljan do same skrajnosti: tropi ne govorijo, kaj šele, da bi se sporazumevali med seboj. Omejene umske sposobnosti jim omogočajo kvečjemu prepoznavanje na rokah napisane cifre, ki se bodo skladale z onimi na volilnem lističu (prim. Žagar, 2011). Amorfnost bestialnosti plemena »novih državljanov« se odraža tudi v njihovi neprilagojeni oblačilni kulturi na »praznik demokracije«⁴ (*sic!*): na voliščih se prikažejo kar v trenirkah. Tvit nekdanjega premiera, ki ga citiram zgoraj, je zato deloma točen – *vidne* so postale ravno trenirke, a prav vidnost je razgalila zapisano ideologijo nacionalizma in etnocentrizma, ki nacionalnemu značaju in zavesti zabiča »civilizirano« pojavnost v javnem življenju. V tej liniji razumevanja »civilizirano« vedenje in intelektualne zmožnosti pomenijo ločevanje zasebnega od javnega in nasprotno. Tovrstnemu podvigu »novi državljani« niso bili kos, saj bi v nasprotnem primeru lahko razmejili obe sferi, vendar taka presoja potrebuje temeljni intelektualni pogoj, torej zmožnost razmišljanja, ki pa je »novi državljani« nimajo, kajti njihov človeški doseg je omejen le na telesne napore, ne pa na mentalne. Ali drugače, barbarska telesa potrebujejo oblačila za telesno aktivnost, civilizirana pa bolj sofisticirane obleke.

»Novi državljani« so bili za Majerja razpoznavni na daleč, percipirati jih je bilo mogoče že skozi vizualno raven. Trenirka v paranoidnem diskurzu »nove državljane« naredi vidne in prepoznavne, hkrati pa jih naturalizira z zgoraj omenjeno ravnjo pomena.

Fašistoiden diskurz kot dispozitiv paranoidnega sloga

V času hladne vojne je Richard Hofstadter postregel z monumentalno knjigo *Paranoid Style in American Politics*, v kateri začrta nekatere bistvene poteze paranoidnega sloga. Paranoidni modusi se po Hofstadterju na mednarodni ravni izražajo na več načinov: kot (apokaliptična) preganjavica, ki se vpleta v grandiozne teorije zarote, te pa so uperjene proti pripadnikom določenih skupin; paranoidni slog deluje pod plaščem racionalnosti, nesebičnosti, civiliziranosti in domoljubja; paranoik je militanten vodja, ki jasno določi sovražnika, itd. (Hofstadter, 1996: 4, 29–31). Kakor pravi Fenster, Hofstadterjevo delo še vedno odmeva zaradi svoje analitične tehtnosti, saj teorije zarote jemlje kot element politične kulture in jih »uporablja kot sredstvo za proizvodnjo in uveljavljanje normativnih definicij o političnih prepričanjih in praksah« (Fenster, 2011: 24).

⁴ Da so »volitve praznik demokracije«, je menil nekdanji predsednik države Danilo Türk.

Po Vezjaku imajo teorije zarote tri funkcije: politično-identifikacijsko, diskriminacijsko-instrumentalno in interpretacijsko (Vezjak, 2011: 142): »Politično [so] uporabljene za načine konsolidacij obstoječih političnih razmerij, hkrati pa tudi diskreditirajo, marginalizirajo in socialno izključujejo posameznike in politične nasprotnike.« (ibid.) Horkheimer in Adorno sta obravnavala paranojo kot senco spoznanja (Horkheimer in Adorno, 2016: 207), medtem ko je že Hobbes trdil, da suverenova oblast temelji ravno na bojazni in tesnobi (Buden, 2014: 80). Post od vseh duševnih bolezni razume paranojo za najbolj politično, saj »je svet paranoika poln sovražnikov, katerih cilj je uničiti tisto, kar je v središču njegove pozornosti« (Post, 2011: 8). Postove destrukcije nasprotnika seveda ne smemo jemati striktno dobesedno, temveč kot asortima najrazličnejših strategij, po katerih segajo paranoiki v polju nominalne politike. Vanje bi zlahka umestil fašistoiden diskurz, kot smo mu bili priča skozi Majerjevo besedilo, ta pa je operiral skozi tri diskurzivne premise.

Prvič: Majerjev fašistoiden diskurz »nove državljane« najprej fabricira skozi mnogotere binarne opozicije (Slovenci/Neslovenci, individualno/amorfno, domače/tuje) in igre razlik, ki se opirajo na determinizem in primordializem (kultura/natura, civilizirano/divje, Evropa/Balkan, sever/jug). Ta nenehna produkcija razlik med »nami« in »njimi« na vse pretege vzpostavlja freudovski narcizem malih razlik (Kuljić, 2012: 154). V tem diskurzu kot praksi, ki sistematično formira objekte (Foucault, 2001: 54), trenirka nastopi kot zunanja lupina, ki jasno definira, nezgrehljivo izoblikuje in razločuje Drugega in njegovo oblačilno kulturo ter konstruira podobo »novih državljanov« v javnem prostoru (tj. na voliščih).

Drugič: Politična frenologija subjekta, sproduciranega v paranoidnem slogu, si za kriterije označevalnega sistema postavi zunanje značilnosti in značajske lastnosti, najsi bodo to oblačila (trenirke), jezik (srbsščina, neartikuliranost), množičnost (tropi, poslušnost, vodenost) ter umski hendikep (na rokah napisane številke, nemost, gestikulacija). Vlasta Jalušič pojmuje takšen novi rasizem kot rasizem brez rase, »ko se kulturno utemeljena razlika vzpostavi kot rase, se po navadi naturalizira in domnevnim pripadnikom rase se pripisujejo biološke in fenotipske lastnosti, ki pred tem procesom niso obstajale« (Jalušič, 2015: 30). Zato lahko govorimo pri rasizmu za »izrazito *proizvodnjo* drugega« (ibid.: 36), ki je skonstruiran kot esencialno drugačen od »slovenske identitete« in kot *grožnja* obstoju slovenskega naroda (Frank in Šori, 2015: 97). V nasprotju z biološkim rasizmom, ki uporablja medicinske metafore, s katerimi prikazuje kužnost drugega nasproti »avtohtonemu« (Post, 2011: 13), se pri kulturnem rasizmu vzpostavljajo metafore kulturne kontaminacije »avtohtonega« naroda. Na primeru trenirkarjev se ob bok »klasičnemu« rasizmu riše diskurzivna podoba, po kateri sta bila nacionalna kultura slavljenja volilnega trionfa ter celoten slavnostno-ceremonialen volilni ritual kulturno inficirana: deviantna, neformalna in necivilizirana – skratka »balkanska« in prej v domeni prav tako »zbalkanizirane« popularne kulture (glasbe, plesa) in splošne pojavnosti v javnem življenju (kretnje, govor, nastopaštvo), ki je razpoznavna skozi podobo

D drugega. Pod dežnikom kulturnega rasizma (Gilroy, 1990; Malik, 1996) je v trenirko oblečeni »novi državljani« nekulturen, nefamiliaren, nedomač, neslovenski, zato ga je, rečeno z Agambenom, treba postaviti v stanje izjeme, ki je odnos izobčenja (Agamben v Zorn, 2007: 29). Paranoidni slog je torej domačega izvora, a potrebuje tuj element. Grožnja je zato locirana na domačem političnem parketu in znotraj nacionalne politične identitete, s katero se uokviri kontrasubverzija in posledično naredi nevarnost razumljiva (Bratich, 2011: 63).

Tretjič: Odnos izobčenja se v paranoidnem slogu diskurzivno vzpostavlja skozi eksternalizirano grožnjo z jasno določeno eksponentno numeracijo. »Novi državljani« v Majerjevem mentalnem horizontu ne delujejo posamično, paranoidni slog išče in najde personificiranega grešnega kozla, nato pa prej atomiziranega sovražnika intencionalno pomnoži. »Kar razločuje paranoidni slog, ni odsotnost preverljivih dokazov (čeprav je res, da jih paranoikova ekstravagantna strast včasih tudi sproducira), temveč nenavaden skok v domišljijo, ki pri navajanju dogodkov vedno poteka v neki ključni točki.« (Hofstadter, 1996: 37) Torej gre za ubesedenje grozečega kolektivnega subjekta, o katerem moramo nujno misliti znotraj postsocialističnega prostora, v katerem desni politični pol nenehno uporablja diskurz o navzočnosti in podtalnem spletkarstvu »sil kontinuitete«, s katerim želi ustvarjati, napajati in ohranjati javno domišljijo. Še več, lahko bi celo dejal, da je desničarski paranoidni slog zgolj nekakšna postsocialistična posvojitev paranoidnega socialističnega izrednega stanja,⁵ vštevši permanentno fantomsko grozečo nevarnost in notranje zarotništvo. V desničarstvo konvertirani nekdanji goreči komunisti so nemara gulili paranoidno-fantazijske elemente v najboljši šoli.

Da fašistoiden diskurz (s kulturnim rasizmom vred) tvori konstitutiven del paranoidnega sloga, je potihem nakazal že sam Hofstadler: »[G]ovorec, ki uporablja paranoidni slog [...], vidi svet, ki naj bi se zarotil proti narodu, kulturi in načinu življenja, katerega usoda ne zadeva le njega samega, temveč tudi milijone drugih.« (Hofstadler v Fenster, 2011: 36) Fenster takšno formulo zastavi še precizneje: »Malce strahu (utemeljenega ali ne), malo ksenofobije in celo ščepec rasizma je mogoče braniti s političnim diskurzom, če ga le pravilno ubesedimo in ob pravem času *razumno* odmerimo.« (Fenster, 2011: 33; poudarki so avtorjevi) Vendar Fenster v isti sapi dodaja, da zajetnejša doza paranoje ne spremeni le ogrinja paranoidne interpretacije, temveč preoblikuje tudi obremenilne dokaze vse tja do iracionalne retorike (ibid.).

Transformacija dogodkov v paranoidni stil pri trenirkarjih je ključna točka obra- ta, kajti Majerjeva retorika je bila v svoji iracionalnosti in v pogromu doziranja pre- bohotna, kar bi lahko imenoval kar *paranoidni eksces*.⁶ Skoraj instantno ni izpuh-

⁵ Že Benjamin je govoril, da nas tradicija zatiranih »pouči o tem, da je 'izjemno stanje', v katerem živimo, pravilo.« (Benjamin, 1998: 219)

⁶ Tu velja opozoriti še na Fensterjev očitek Hofstadlerjevi dvojnosti razumevanja političnega; Hofstadlerjev koncept političnega vidi politični pragmatizem kot racionalnega in ga sopostavlja naspro- ti ideološkemu idealizmu, ki je iracionalen in patološki (Fenster, 2011: 41): »Ekstremizem je namreč

tela samo njegova legitimnost; neposrečen poskus paranoidizacije državljanov in državljanek s strani ene od parlamentarnih strank je namreč pokazal, kaj se zgodi v primeru absolutnega presežka paranoidnega sloga, torej v primeru paranoidnega ekscesa, ko se interpelacija v temačne koticke teorij zarot preprosto sfiži – takrat se poizkus instrumentalizacije javnosti preoblikuje in manifestira v absurd.

Pobliže si bomo ogledali, kako je bila videti nevtralizacija paranoidnega ekscesa, še prej pa velja omeniti specifične domače paranoidne produkcije. Vezjak (2011) detektira sedem temeljnih kontur psihopolitike paranoje, razpoznavnih v slovenski politiki: 1. vzpostavljanje povezovalnih mrež (t. i. hobotnice), 2. izrazito široka konstrukcija upodabljanja »sovražnika« (od Romov, skupnosti LGBTQI, izbrisanih, vse tja do novinarjev), 3. konstitutivna izključevalna demonizacija, namenjena oblikovanju lastne identitete, 4. prešitje paranoje in laži, manipulacij, slepil, 5. diseminacija paranoidnega mišljenja prek »paranoidnega žurnalizma«, 6. logika paranoje spremlja produkcijo videza, ki na debelo riše iluzije, utvare, blodnje, 7. konspiracizmu kronično primanjkuje ironije, humorja, norčevanja in smešenja.

Ne ozirajoč se na to, da večino zgoraj naštetega zlahka pripišemo Majerjevemu besedilu, se želim posebej osrediniti na eno lastnost: če na nominalni desnici obstaja manko humorja, je ravno humor tisto prikladno sporadično orodje horizontalne levice. Skratka, če »paranoik nima smisla za šalo« (Vezjak, 2011: 153), mu ljudstvo in »politika z ulice«, od spodaj navzgor, odgovarjata s humorjem. V nasprotju s problematičnim adornoštvom Hofstadterja, po katerem sta manipulativna »produkcija in poraba paranoidnega sloga vzporedni s produkcijo in porabo lenobne množične kulture« (Fenster, 2011: 38), lahko sproži kritično branje in recepcija absolutnega presežka paranoidnega stila subverzivni refleks in vodi k (simbolni) dekonstrukciji paranoidnega ekscesa. Če prištevamo fašistoiden diskurz med, z Bratichom rečeno, »konceptualne kontekste, ki konspirativno paniko proizvajajo« (Bratic, 2011: 53), imajo samonikli vzvodi »horizontalne beštije« (Thompson, 2010: 93) možnost razgaljenja in subvertiranja paranoidnega ekscesa.

Preobleke paranoidnega stila

Če bom le imel čas, samo nimam trenirk.

Zoran Janković na vprašanje ali bo prisoten
na Shodu trenirkarjev, 12. december 2011

Ko se zapis še ni dobro ulegel na spletni strani SDS, ga je že prebavljala kibernetska skupnost. Odziv na spletno jeremiado je na začetku zaokrožil skupaj z dopi-

čustven, histeričen in patološki; prava politika pa je logična, urejena, pragmatična in učinkovita.« (Fenster, 2011: 39)

sanimi šaljivimi komentarji ob Majerjevih paranoidnih argumentih, denimo pri tistem o trenirkah, je stal pripis: »Hvala za pojasnilo. Sem si predstavljal folk v smučkah pa pancerjih na volišču.« Naslednji referenčni rafali so zazijali na omrežju Twitter izpod tipk mikrobloggerjev v spremstvu skoraj obveznega lojtrskega predznaka, pri čemer je bila trenirka osrednja gravitacijska točka.

V kibernetiskih brzojavkah so na Twitterju zapisi s ključno besedo »#trenirka« mešali elemente ironizacije narodobuditeljstva oblačil (»Lahko bi imeli referendum. Katere blagovne znamke #trenirka so vendarle 'neoporečno' državotvorne. Domnevam, da za mnoge Yassa ni ...«), prikrojevanja osladnih posttranzicijskih krilatic (»Danes je dovoljena #trenirka, jutri je nov dan.«), ponarodelih dovtipov (»Kaj ti bo trenirka, če si volu sds? #trenirka«), domnevne »balkanske« provincience (»Nimam č, a imam dva L v priimku ... in dve trenirki. Naj me skrbi? #trenirka«), lingvistične zmešnjave (»Trenirka, trenirka, v Fužinah je oboje prav.«), strankarskih pomladkov (»Trenirkam s črtami se po novem reče črtomirka. #biserisvinjam #trenirka«) ali »nenavadnega« povečanja zanimanja za športne aktivnosti (»Ne znam što im je, ali svi moji slovenski tviteraši pričajo samo o #trenirka-ma. Valjda nagli interes za sportom.«).

K nujnemu subjektivnemu izrezu malobesedne, a pomenljive tekstovne produkcije so se neredko premešale fotografije v trenirke odetih tviterašev. Tekstualna raven se je dopolnjevala s tekstilno. O trenirkah čivkajoča tviterska sfera se je polagoma preoblekla v oblačila »novih državljanov«. V nasprotju s skondenziranimi vrsticami na Twitterju komplementarne fotografije prevzamejo pravicato tekmovanje v izvirnosti ironičnega poosebljanja »novih državljanov«. Simptomatično dremanje množičnih medijev čez vikend prehitijo še drugo societalno omrežje, Facebook, na katerem se razpre istovrsten proces. Dokumentaristika trenirkarjev in medij vizualizacije trenirkarskih politično-modnih smernic navrže kopico samozadanih »obremenilnih« fotografij, ki bržkone ekspozicionirajo glavno poanto: »Vsi smo trenirkarji.«

Medtem ko se je v prvi fazi na societalnih omrežjih izstrelila notica o Majerjevi notici, so se v drugi ironično poigrali z zapisom in se oblačili v trenirke, pa nastopi v tretji fazi kombinacija kolažiranja, vzeta iz vizualnih medijev, predvsem manipuliranja s fotografijami in videoremixanja⁷ v žlahtnem smislu Lévi-Straussovega *bricolage* – razstavljanja in rekonstrukcije danih prvin v novo celoto, denimo na zemljevidu Slovenije se vsak pokrajinski okraj označi z različno blagovno znamko izdelovalcev oblačil (Fila, Yassa, New Balance itd.), pripišejo se »volilne enote po blagovnih znamkah (prevladujoči vzorec na voliščih)«, medtem ko se dveh sosednjih držav drži lokalni korelat (Italije Diadora, Avstrije Edelweiss).

Iz prašnih arhivov se izkoplje Janšev vzpon na Triglav ob 110. obletnici postavi-

⁷ Smehovnemu univerzumu izza zaslonov se večkrat pridruži še komplementarna avditivna raven: skupina Tristan skomponira pesem *Dan za trenirko*; neznani kantavtor v »srboslovenščini« spe-sni *Trenirka blues*; narodno-zabavni ansambel Duo BOBO svojo vižo naslovi *Trenirke*, ta pa kombinira »balkanski« melos in etno glasbeno teksturo; v oddaji na enem od komercialnih radijev prikujejo pesem *Dan ljubezni* skupine Pepel in kri ter jo preimenujejo v *Dan trenirke*.

tve Aljaževega stolpa. Spomnimo, leta 2005 se Janša ne povzpne v kakšni prikrojeni hribolazniški narodni noši. Nasprotno, tedaj je bil ogrnjen ravno v šušljajočo trenirko, zato se prigoda priključ v kolektivni spomin s tvitom »A se mogoče spomnite JJ [Janeza Janše] na [T]rigrjavu v šušškavi #trenirka« in pripadajočo fotografijo. V kibersferi ni mencanja, saj se med prvakom SDS in Tomažem Majerjem znotraj kibernetkega razsodišča kmalu konsenzualno postavi enačaj. Čeprav Majer kljub vloženi kazenski ovadbi, ki jo je tožilstvo leto zatem ovrglo, še danes ostaja formalno neidentificiran, je Tomaž Majer *de jure* daleč najbolj prepoznaven anonimnež v Sloveniji, *de facto* pa je v ljudskem imaginariju njegova maska že zdavnaj padla. Izbrskanim vizualnim posmehljivkam Janše, oblečenega v trenirko, se tako doda še kratek napis, ki meri na njegovo paranoidno konspirativnost, denimo »Trenirka stil?? ... to so le vaše domneve« oziroma »TRENIRKA. BUSTED.«

Nedvomno je hudomušna produkcija risala smeh na obrazih, toda to komičnost je nujno treba videti kot politično in emancipatorno, ali z besedami Walterja Benjamina, »ne obstaja boljše izhodišče za mišljenje od smeha« (Benjamin, 1934/1998: 101). Tu nam bo v pomoč še Bahtinovo raziskovanje ljudske smehovne kulture, ki jo najbolje povzamejo besede: »V cerkvi ali dvorcu, na fronti, pred predstojnikom departmaja, pred kraljevim policijskim načelnikom in pred Nemcem upravnikom se nihče ne smeje. [...] Drug pred drugim se smejejo samo tisti, ki so med sabo enakovrni. Če se nižjim dovoli, da se smejejo vpričo višjih, ali če ne morejo zadržati smeha, se je treba posloviti od spoštovanja nadrejenih.« (Bahtin, 2008: 97) Za razumevanje s trenirko izvaljenega smeha pa je pomembna predvsem ena od obredno-uprizoritvenih oblik ljudske smehovne kulture, in sicer Bahtinova karnevalskost, ki zabriše meje med (umetniško) gledališko uprizoritvijo in samim življenjem (Bahtin, 2008: 13).

Če drži, da je osrednja značilnost karnevala *preobleka* (Javornik, 1999: 389), je potemtakem trenirka po smehovnem principu začasno preoblekla družbeno doje-manje fašistoidno oblečene podobe »novih državljanov«, inherentne paranoidnemu slogu zaradi »estetskega dogodka« (Bahtin, 1999: 31). Disperzivna smehovna kreativnost orkestra stihotvorcev, ljudskih godcev in priložnostnih retušerjev ni nič drugega kot uglasena ali zvizualizirana poprejšnja forma v obliki besedila. Medtem ko so nekateri ustvarjalci *post festum* nastopili kot kronisti dogajanja, me tukaj zanimajo tudi tisti, ki so poskrbeli, da notica o trenirkah ni izgubila svojega kreativnega elana.

Skozi informacijsko-komunikacijske tehnologije so začeli nemudoma pronicati tudi prvi pozivi k zborovanju »offline«, oblikovati se je začela »mobilizacijska struktura« (Garett, 2006: 203–204), torej mehanizem, ki posameznikom in posameznicam omogoča organiziranje in udejstvovanje v kolektivnih protestniških akcijah. Apeli k zborovanju v javnem prostoru in pripadajoča frazeologija mobilizacije so dobili mnogotere oznake, denimo #dantrenirke, #trenirkaday, #trenirkameet, #SDT (Slovenski Dan Trenirke), zapisi pa se nadejajo prihodnjega obeleževanja shoda: »Tudi sam podpiram revolucionarno gibanje #trenirka #trenirkadan«, »Hvala, SDS.

Motivirali ste me, da ne zamudim prav nobene ure aerobike več. #trenirkaday».

Organizacijska struktura s skupno politično agendo se je izoblikovala prav tako na Facebooku: »*Vsi ljubitelji trenirke in vsi ki obsojajo sovražni govor – jutri je dan, da to pokažete. V službo, v šolo, v nakupovalni center in v kavarno ... odpravite se v javnost v trenirki.*« Naborek humoreskne produkcije v virtualnem prostoru, ki se razprostira od politične satire, pisane travestije, pa vse tja do komičnih enodejank, se izteče v ponedeljkov statičen javni performans v enoviti kostumografiji na Prešernovem trgu.

Sklep

*Tu je bilo veliko polemik, zato, mimogrede, vsakdo, ki obleče trenirko
in gre na volitve, izrazi večje spoštovanje do Slovenije kot tisti,
ki v obleki in kravati ostane doma.*

Janez Janša, na osrednji državni slovesnosti
ob dnevu samostojnosti in enotnosti, 22. december 2012

Natanko istega leta kot so se pripetili trenirkarji, si je Boris Vezjak zastavil nadvse pomembno vprašanje za slovenski politični prostor: »Zakaj ne poskušamo gledati na širitev fenomenov sovražnega govora in nacionalizma prav z vidika vse večje uspešnosti paranoidnega mišljenja? Ali ni prav slednje dobro pojasnilo zanje?« (Vezjak, 2011: 149) Različne manifestacije razpona paranoidnega mišljenja in sloga se nenehno ponavljajo in perpetuirajo v različnih oblikah še dandanes. Kakor se je paranoidni stil nekdanj okupiral s topikami tranzicije, izbrisanih, pravic istospolnih in druge plejade nepokornih in neuvrščenih, se danes zapolnjuje s subjekti migrantske »krize«. Podmena paranoidnega mišljenja v obliki fašistoidnega diskurza konstruira podobo apokalipse v obliki beguncev na podoben način, kot je nacionalistična agenda apokaliptično upodabljala trenirkarje. Tomaž Majer *alias* Janez Janša tako nastopa kot popačena karikatura horizonta paranoidnega mišljenja nominalne politike na Slovenskem, ki je zaznamovana z materializiranim, objektiviziranim in personaliziranim paranoidnim slogom. Analizo trenirkarjev bi tako bilo napačno razumeti *ad hominem*, saj je produktivneje govoriti o nekem mišljenjskem miljeju, ki prežema politično polje, se pravi, ne samo desnico in njene privržence. Kakor je Foucault opozarjal, da ni centrov moči in oblasti, tako že, zgodovinsko gledano, paranoidni stil ne koagulira samo okoli ene od političnih frakcij. Spomnimo: obmejna rezalna žica je zrasla iz centra in ob večinskem prikimavanju – liminalnost lahko globoko reže tudi v meso sredine. In če za konec sledimo Dolarjevemu branju Foucaulta, po katerem mikrofizika moči zahteva mikropolitiko (Dolar, 2010: 100), se je paranoidnemu stilu toliko lažje postaviti po robu, če se prevesi v paranoidni presežek.

Literatura

- BAHTIN, MIHAIL MIHAJLOVIČ (1999): *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
- BAHTIN, MIHAIL MIHAJLOVIČ (2008): *Ustvarjanje François Rabelaisa in ljudska kultura srednjega veka in renesanse*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- BENJAMIN, WALTER (1934/1998): *Understanding Brecht*. London, New York: Verso.
- BENJAMIN, WALTER (1998): *Izbrani spisi*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
- BRATICH, JACK Z. (2011): Politična znanstvena fantastika: strokovni opazovalci, pretirani skepticizem in preventivna racionalnost. *Dialogi* 47(3/4): 53–80.
- BUDEN, BORIS (2014): *Cona prehoda: o koncu postkomunizma*. Ljubljana: Krtina.
- CAMPOS FERREIRA, RAPHAEL, PETRA KOŠIČ, NOEMI MAVRIČ IN NINA MIHALIČ (2012): Kriteriji za prepoznavanje sovražnega govora v jeziku: študija primera. *Teorija in praksa* 49(1): 204–215.
- DOLAR, MLADEN (2010): *Kralju odsekati glavo. Foucaultova dediščina*. Ljubljana: Založba Krtina.
- ERJAVEC, KARMEN IN MONIKA KALIN GOLOB (2012): Uvodnik. *Teorija in praksa* 49(1): 91–94.
- FENSTER, MARK (2011): Teoriziranje konspirativne politike: problem »paranoidnega sloga«. *Dialogi* 47(3/4): 22–52.
- FOUCAULT, MICHEL (2001): *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- FRANK, ANA IN IZTOK ŠORI (2015): Normalizacija rasizma z jezikom demokracije: primer Slovenske demokratske stranke. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 43(260): 89–103.
- GARRETT, R. KELLY (2006): Protest in an Information Society: A Review of Literature on Social Movements and New ICTs. *Information, Communication, and Society* 9(2): 202–224.
- GILROY, PAUL (2000): *Against Race. Imagining Political Culture beyond the Color Line*. Cambridge MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- HOFSTADTER, RICHARD (1996): *The Paranoid Style in American Politics, and Other Essays*. New York: Vintage Books.
- HORKHEIMER, MAX IN THEODOR W. ADORNO (2006): *Dialektika razsvetljenstva: filozofski fragmenti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- JALUŠIČ, VLASTA (2015): Razizem, ideologija in sovraštvo. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 43(260): 28–43.
- JAVORNIK, MIHA (1999): Nesklenjenost Bahtinove misli kot njena odlika: (Kaj sploh je dialog?). V *Estetika in humanistične vede*, Mihail Mihajlovič Bahtin, 383–398. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
- KULJIČ, TODOR (2012): *Kultura spominjanja: teoretske razlage uporabe preteklosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- KUZMANIČ, TONČI (2001): Ekstremnost centra. V *Mit o zmagi levice: mediji in politika med volitvami 2000 v Sloveniji*, Breda Luthar in dr. (ur.), 26–51. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- MAJER, TOMAŽ (2011): *Jankovića sta dvignila umetno ustvarjen strah in slovenska radodarnost z državljanstvi*. Dostopno na: <http://www.delo.si/assets/media/other/20111211/Prispevek%20Toma%C5%BEa%20Majerja.pdf> (1. oktober 2016).
- MALIK, KENAN (1996): *The Meaning of Race*. London: Macmillan.
- POST, JERROLD M. (2011): Politična paranoja: destruktivni karizmatični voditelji, sovražna množična gibanja in privlačnost terorizma. *Dialogi* 47(3/4): 8–21.
- RICHARDSON, JOHN (2007): *Analysing newspapers: an aproach from critical discourse analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- STARC, GREGOR (2014): Zgodba o trenirki – športna oblačila med modo in stereotipi V *Moda in kultura oblačenja*, M. Pušnik in E. Fajt (ur.), 327–346. Maribor: Aristej.
- TARIQ, ALI (2015): *The Extreme Centre: A Warning*. London & New York: Verso.
- THOMPSON, EDWARD PALMER (2010): *Navade, plebejska kultura in moralna ekonomija*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- VEZJAK, BORIS (2011): Paranoja kot konstitutivni element slovenske politike. *Dialogi* 47(3/4): 141–156.
- ZORN, JELKA (2007): 'Mi, etnodržavljeni etnodemokracije': nastajanje slovenskega državljanstva. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 35(228): 17–33.
- ŽAGAR, IGOR (2011): Sovražni govor? Ne. Odkriti šovinizem in rasizem!: ob pismu Tomaža Majerja. *Delo, Sobotna priloga*, 24. december. Dostopno na: <http://www.delo.si/mnenja/komentarji/sovrazni-govor-ne-odkriti-sovinizem-in-rasizem.html> (1. oktober 2016).